

مجموعه کتاب‌های حقوق و زندگی / ۱

راهنمای

حقوقی

شهروندان

جلد اول

مجموعه پرسش‌ها و پاسخ‌های حقوقی

دکتر محسن اسماعیلی

استاد دانشجو و محقق حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

۲۱	 مقدمه
۲۵	 فصل اول. ثبتی
۲۷	 تقسیم از طریق فروش
۲۷	 مزیت داشتن سند رسمی نسبت به وکالت بلاعزل
۲۸	 الزام به تنظیم سند رسمی
۲۹	 سند مالکیت و اهمیت آن
۳۰	 اعتراض نسبت به نحوه عملیات اجرایی
۳۰	 مالک یک ملک از نگاه محاکم کیست ؟
۳۱	 ملی شدن زمین
۳۲	 تفکیک ملک و صدور سند مجزا
۳۳	 چگونگی انتقال سند مال موروثی
۳۳	 صدور سند مالکیت برای ورثه
۳۴	 تأثیر یک ملک در دفتر ثبت املاک
۳۴	 وجود دو سند رسمی برای یک ملک
۳۵	 وقوع ملک در پلاک ثبتی دیگر
۳۵	 دادخواست تحویل ملک و تنظیم سند رسمی

۳۶	تنظیم سند رسمی
۳۶	تقسیم ملک
۳۷	عدم امکان درخواست تخلیه بدون داشتن سند رسمی
۳۷	محرمانه بودن اطلاعات ثبتی
۳۸	تصرف ملک و احداث ساختمان در آن
۳۸	مالکیت ملک ثبت شده
۳۹	رعایت مهلت پس از صدور دستور موقت
۴۰	عدم ثبت رسمی سند

فصل دوم. خانوادگی

۴۳	بخش اول. نکاح و آثار آن
۴۳	حق حبس زن تا چه زمانی پابرجاست؟
۴۳	بردن جهیزیه بدون حکم رسمی
۴۴	تمکین زن بعد از قسطبندی مهریه
۴۵	عدم امکان پرداخت مهریه از سوی مرد
۴۵	امکان ملزم کردن زن به تمکین
۴۶	امکان معافیت از اشتغال زوجه
۴۷	عدم امکان پرداخت هزینه دادرسی
۴۷	اثر صدور حکم به صورت غیابی
۴۸	واتمود کردن به دارا بودن تحصیلات عالی
۴۸	نفقه شامل چیست؟
۴۹	نپرداختن مهریه چه پیامدی دارد؟

۵۰	شرایط توقیف ملک مسکونی
۵۰	خودداری مرد از انجام تعهد خود
۵۱	تأثیر نزدیکی در حق حبس
۵۲	ضرب و جرح همسر
۵۲	اجازة والدین برای ازدواج
۵۳	ترک منزل مشترک از سوی زن
۵۳	مفهوم و شرایط پرداخت نفقه زوجه
۵۴	تعیین محل سکونت
۵۵	تکلیف ارث در ازدواج موقت
۵۵	حدود اختیار شوهر
۵۶	مخالفت با اشتغال همسر
۵۶	ازدواج با اتباع ایرانی
۵۶	عدم پرداخت مهریه پس از فوت شوهر
۵۷	سوءرفتار یا فرزند
۵۸	نفقه خویشاوندان
۵۹	بخش دوم. طلاق و مسائل آن
۵۹	تأثیر عسر و حرج بر انحلال ازدواج
۶۰	زن در چه صورتی می تواند تقاضای طلاق کند
۶۱	تأثیر اعتیاد بر امکان مطالبه طلاق از سوی زن
۶۲	امکان نصف کردن دارایی هنگام طلاق
۶۲	اجرت المثل ایام زوجیت
۶۳	امکان درخواست طلاق به دلیل اعتیاد

۶۴	تصمیم دادگاه در مورد حضانت فرزند
۶۴	طلاق از مرد ناسازگار
۶۵	عدم پرداخت نفقه و درخواست طلاق
۶۵	شرایط طلاق غیابی
۶۶	طلاق غیابی بعد از پنج سال
۶۷	اثبات عسر و حرج زن برای طلاق
۶۸	تنصیف دارایی بین زوج و زوجه
۶۸	استقلال مالی زن
۶۹	خودداری از اجرای حکم دادگاه
۶۹	مطالبه مهریه از ترکه همسر بدهکار
۷۱	بخش سوم. احوال شخصیه
۷۱	اصلاح تاریخ تولد
۷۲	شرایط اثبات برادری
۷۳	فصل سوم. آپارتمان نشینی
۷۵	درآوردن کفش جلوی در آپارتمان
۷۵	خودداری از پرداخت هزینه های مشترک ساختمان
۷۶	دایر کردن دفتر نشریه
۷۷	مخالف بودن همسایه ها با نصب آسانسور
۷۸	برخورد با همسایگانی که حق شارژ خود را نمی پردازند
۷۸	نوسازی آپارتمان و مخالفت برخی از مالکان
۷۹	جبران خسارت ناشی از تقصیر همسایه

۷۹	انتخاب مدیرعامل ساختمان
۸۰	حدود اختیارات مالکان و مستأجران
۸۱	قرار گرفتن ملک در طرح
۸۱	خودداری از پرداخت مال فروخته شده
۸۲	هزینه‌های مربوط به قسمت‌های مشترک
۸۲	پرداخت حق شارژ با وجود خالی بودن محل
۸۳	امکان استفاده همه مالکان از قسمت‌های مشترک
۸۴	خسارتی که در اثر نامناسب بودن آسفالت وارد می‌شود
۸۵	محاسبه حق شارژ چگونه است؟
۸۵	استفاده اختصاصی از پارکینگ
۸۶	مشاعات و مشکل پارکینگ
۸۷	اتمام اعتبار پروانه ساخت
۸۷	مسقف کردن حیات خلوت
۸۸	شرایط تغییر مالکیت ملک
۸۸	عدم اعتراض به حکم
۸۹	مخالفت یکی از مالکان با نوسازی ساختمان
۸۹	اختلاف بر سر تصرف در قسمت‌های مشاع
۹۰	مشکلات مربوط به پارکینگ
۹۱	حق شارژ واحدها و حق انشعاب فاضلاب
۹۲	هزینه‌های مشترک مجتمع تجاری
۹۲	عدم دسترسی به حیاط آپارتمان
۹۳	خودداری از تجدید بنا
۹۳	خلاص شدن از دردسر پارک ماشین مزاحم

۹۵	فصل چهارم. کیفری
۹۷	بخش اول. جرائمی که جنبه غیر مالی دارند
۹۷	شکایت علیه زانی
۹۷	مجازات بی حیایی
۹۸	تصادف بدون گواهینامه
۹۸	فریب در ازدواج
۹۹	اعتبار امر مختومه در دعاوی کیفری
۹۹	افترا به هوس
۱۰۰	شرایط پرداخت حق الوکاله
۱۰۱	مزاحمت تلفنی
۱۰۱	قرارهای تأمین کیفری
۱۰۳	چگونگی اجرای حکم
۱۰۳	اقامة دعوا علیه شخص مجهول المكان
۱۰۴	علت تامة تصادف کیست؟
۱۰۵	جلب متهم یا برگ جلب سیار
۱۰۵	شکایت بعد از سپری شدن دوران طفولیت
۱۰۷	بخش دوم. جرائمی که جنبه مالی دارند
۱۰۷	مجازات صادرکننده چک بی محل
۱۰۸	تصرف عدوانی
۱۰۹	مجازات ترک نفقه
۱۱۰	بازپس گرفتن چک ضمانت کاری

۱۱۰	 اهمیت رعایت مهلت‌های چک
۱۱۱	 مسئولیت صادرکنندگان چک
۱۱۱	 رعایت مهلت‌های مندرج در چک
۱۱۲	 چه موقع حاکم مسئول پرداخت دیه است؟
۱۱۳	 رعایت مهلت جلب
۱۱۳	 امکان شکایت از ضامن
۱۱۴	 درخواست بازگرداندن لاشه چک
۱۱۴	 خیانت در امانت
۱۱۵	 مفقودی چک
۱۱۶	 لزوم تحقق شرایط در جرم کلاهبرداری
۱۱۷	 اجرای بخش قطعی شده چک
۱۱۷	 تأثیر رضایت شاکی در جرم کلاهبرداری
۱۱۸	 مطالبه وجه چک
۱۱۹	 جرم خیانت در امانت
۱۲۰	 استقلال مالی زن نسبت به همسر مجرم
۱۲۰	 توقیف اموال
۱۲۱	 پرداخت خسارت علاوه بر دیه
۱۲۱	 کلاهبرداری و شرایط آن
۱۲۲	 ادعای مالکیت با قولنامه عادی
۱۲۳	 ممنوعیت عضویت در شرکت‌های هرمی
۱۲۳	 عضویت در شرکت‌های هرمی

۱۲۵	فصل پنجم. وصیت‌نامه و ارث
۱۲۷	بخش اول. ارث
۱۲۷	فوت پدر پیش از پدر بزرگ
۱۲۷	ارث بردن از پدر بعد از طلاق
۱۲۸	به ارث رسیدن حق سر قفلی
۱۲۸	تقسیم ارث
۱۲۹	مطالبه ارث
۱۳۰	تقسیم ارث بین شوهر و دو فرزند
۱۳۱	ارث بردن شوهر
۱۳۱	تقسیم ترکه
۱۳۲	طبقات ارث
۱۳۲	درخواست انحصار وراثت
۱۳۳	امتناع یکی از ورثه از انحصار وراثت
۱۳۴	عدم نیاز به رضایت شریک برای فروش سهم
۱۳۵	تقسیم ارث متوفی بین مادر و دختر و همسر
۱۳۵	اموال مشمول معافیت بر ارث
۱۳۶	قواعد ارث تحت تأثیر کدام قانون است
۱۳۷	درخواست مزایده برای فروش منزل موروثی
۱۳۷	تکلیف مالکیت اموال بعد از فوت شوهر
۱۳۸	حق و حقوق ورثه در مورد اموال موروثی
۱۳۸	تأثیر طلاق بر ارث بردن
۱۳۸	درخواست ورثه برای مزایده

۱۳۹	شمول ارث بر پاداش ایام اشتغال
۱۴۰	چگونگی اقدام برای انحصار وراثت
۱۴۱	اداره مالی که به ارث رسیده است
۱۴۱	مطالبه طلب از ورثه مدیون
۱۴۲	پرداخت مهریه همسر قبل از تقسیم اموال
۱۴۲	مهریه زن مقدم بر سهم ورثه پرداخت می شود
۱۴۳	تقسیم ارث میان مادر، شوهر و چند فرزند پسر
۱۴۳	ارث نوه از جد
۱۴۴	انتقال ارثیه به نام ورثه یا سند رسمی
۱۴۴	زنده بودن، شرط ارث بردن
۱۴۵	معافیت از مالیات بر ارث
۱۴۶	تقسیم ارثیه
۱۴۷	بخش دوم. وصیتنامه
۱۴۷	اعتبار وصیتنامه
۱۴۷	تکلیف اموال زن بعد از فوت
۱۴۸	عدم امکان محروم کردن یک وارث از ارث
۱۴۹	چگونگی خلاص شدن از دردسرهای تقسیم اموال بعد از فوت
۱۵۰	شرایط اعتبار وصیت
۱۵۰	پیش بینی شرایطی که پسر و دختر به طور مساوی ارث ببرند
۱۵۱	عدم امکان محرومیت وارثان از ارث
۱۵۲	انتقال مالکیت اموال به فرزند در زمان حیات
۱۵۲	بخشیدن تمام اموال

۱۵۳	اعتبار یک وصیت نامه
۱۵۵	فصل ششم. تجاری
۱۵۷	بخش اول. اسناد و اعمال تجاری
۱۵۷	مهلت هایی که در سفته باید رعایت شود
۱۵۸	چگونگی واخواست سفته
۱۵۹	دریافت سفته برای تضمین
۱۵۹	چک دارای وصف تجریدی است
۱۵۹	صدور چک از حساب بسته
۱۶۰	رعایت مهلت برای دریافت وجه چک
۱۶۱	انتقال چک بدون امضا
۱۶۱	طرح دعوای چک
۱۶۲	سوء استفاده از سفید امضا
۱۶۲	تعهدات ضامن
۱۶۳	تعهدات ضامن یک وام
۱۶۳	عدم دسترسی به شخصی که از وی ضمانت شده
۱۶۴	تکلیف معاملات شخص ورشکسته
۱۶۴	قالب قراردادی مناسب برای مشارکت
۱۶۵	رجوع ضامن به شخصی که از او ضمانت کرده
۱۶۶	دادخواست ورشکستگی

۱۶۷	بخش دوم. شرکت های تجاری
۱۶۷	فروش سهم در شرکت با مسئولیت محدود
۱۶۷	مسئولیت کیفری شرکت
۱۶۸	محل اقامه دعوا علیه شرکت
۱۶۸	چگونگی افزایش و کاهش سرمایه یک شرکت
۱۶۹	عدم همکاری شرکا در شرکت با مسئولیت محدود
۱۷۰	چگونگی انحلال یک شرکت
۱۷۰	میزان مسئولیت شریک با مسئولیت محدود
۱۷۱	مجازات مدیران شرکت با مسئولیت محدود چگونه است؟
۱۷۳	فصل هفتم. حقوق مدنی
۱۷۵	بخش اول. تعهدات قراردادی و مسئولیت ناشی از وقایع حقوقی
۱۷۵	نقص تعهد قراردادی
۱۷۶	فروش سهم یک شریک در مال مشاع
۱۷۷	عدم توانایی از پرداخت هزینه دادرسی
۱۷۷	اصل بر عدم تبزّع است
۱۷۸	بازسازی ملک
۱۷۸	خودداری از تحویل خودروی موضوع معامله
۱۷۹	طرح دعوای بیمه علیه راننده
۱۸۰	مطالبه پولی که پرداخت شده است
۱۸۰	الزام فروشنده به انجام تعهد
۱۸۱	مستثنیات دین

- ۱۸۲ اداره مال مشترک و مشاع
- ۱۸۳ مطالبه خسارت از کارگر
- ۱۸۳ نقض شرطی که در قرارداد آمده است
- ۱۸۴ معامله یکی از مالکان نسبت به قسمت‌های مشترک ساختمان نافذ نیست
- ۱۸۵ استفاده از حق فسخ
- ۱۸۵ صحت قراردادهای شخص پریشان حواس
- ۱۸۶ اثبات بازپرداخت قرض
- ۱۸۶ مطالبه میالفی که به دیگری قرض داده شده است
- ۱۸۷ خودداری از پرداخت ثمن معامله
- ۱۸۸ تعیین وجه التزام چه آثاری دارد؟
- بخش دوم. مسئولیت ناشی از عقود معین و غیر معین
- ۱۸۹ تصاحب ملک توسط یکی از شرکا
- ۱۸۹ اداره ملک مسکونی مشاع
- گفتار اول. بیع (خرید و فروش)
- ۱۹۲ اهمیت سند رسمی برای اثبات مالکیت
- ۱۹۳ انتقال ملکی که در رهن دادگاه است
- ۱۹۳ خرید زمین از سازمان زمین شهری
- ۱۹۵ تفاوت مساحت ملک در سند مالکیت و عالم واقع
- ۱۹۵ چگونگی برهم زدن معامله
- ۱۹۶ خرید ملکی که وام دارد
- ۱۹۷ خرید ملک قبل از ممنوع معامله شدن مالک

۱۹۸	 پیدا شدن مدعی جدید برای مالکیت ملک
۱۹۹	 اهمیت اهلیت طرفین معامله
۲۰۰	 وجود دو مالک برای یک ملک
۲۰۰	 خریداری ملک به صورت قولنامه‌ای
۲۰۱	 پرداخت حق الوکاله با کیست؟
۲۰۱	 فروش یک ملک به چند نفر
۲۰۲	 فروش ملکی که در رهن بانک است
۲۰۳	 عدم تأثیر کد اقتصادی بنگاه املاک در قرارداد
۲۰۳	 اهمیت سند رسمی مالکیت
۲۰۴	 حق فسخ در صورت عدم پرداخت ثمن
۲۰۵	 صلح اموال با وکالت تام الاختیار
۲۰۶	 گفتار دوم. اجاره
۲۰۶	 چک ضمانت برای تخلیه ملک
۲۰۶	 شرایط تعلق سرقفلی به مستأجر
۲۰۷	 مالیات مستغلات بر عهده کیست؟
۲۰۸	 پرداخت اجاره بها
۲۰۹	 امتناع مستأجر از تخلیه
۲۰۹	 اجاره دادن ملک بدون اجازه مالک
۲۱۰	 انتقال حق سرقفلی
۲۱۱	 سرقفلی
۲۱۱	 استفاده مستأجر از ملک بعد از پایان مدت اجاره

۲۱۳	 گفتار سوم. وکالت
۲۱۳	 شرایط وکالت بلاعزل
۲۱۴	 شرایط صحت عقد وکالت
۲۱۴	 عزل وکیل در وکالت بلاعزل
۲۱۵	 تکلیف وکالت بلاعزل بعد از فوت
۲۱۷	 گفتار چهارم. عقود غیر معین
۲۱۷	 عدم انتقال سند
۲۱۸	 حدود تعهدات ضامن
۲۱۸	 لزوم رعایت حقوق مرتهن
۲۱۹	 پشیمانی از انجام معامله
۲۲۰	 چگونگی مطالبه حق و حقوق
۲۲۰	 کارشناسی و هزینه‌های آن
۲۲۱	 مطالبه حق و حقوق
۲۲۱	 حدود مسئولیت ضامن
۲۲۲	 اثبات انعقاد قرارداد مشارکت مدنی
۲۲۳	 حقوق زارعانه
۲۲۵	 فصل هشتم. سربازی
۲۲۷	 سن مشمول شدن برای نظام وظیفه عمومی
۲۲۷	 شرایط استفاده از معافیت سربازی
۲۲۸	 استفاده از شرایط معافیت جدید
۲۲۹	 استفاده از معافیت‌ها توسط متعهدین به خدمت

۲۲۹	 استفاده از معافیت سه برادری در حین تحصیل
۲۲۹	 امکان استفاده از معافیت سه برادری برای مشغولان به خدمت
۲۳۰	 شرایط معافیت جدید
۲۳۲	 شرایط معافیت سه برادری
۲۳۲	 معافیت تحصیلی
۲۳۳	 نحوه اخذ معافیت کفالت
۲۳۴	 عدم امکان لغو معافیت سربازی

هدف حقوق تنظیم روابط اجتماعی است. حقوق می خواهد روابط شهروندان با یکدیگر و با حکومت را چنان تنظیم کند که هر کس بتواند از آزادی ها و توانایی هایی که به حکم قانون و عرف از آن برخوردار است، کمال بهره برداری را داشته باشد و در همان حال به مسئولیت ها و تکالیف خود نیز وفادار و ملتزم بماند.

بدیهی است که تحقق این هدف بدون آگاهی یکایک شهروندان از قوانین و مقررات ممکن نیست و به همین دلیل «آموزش حقوق» از مقدمات ضروری و لوازم انکار ناپذیر زندگی دوران ماست. این ها چیزی نیست که دیگر نیازمند ارائه دلیل و برهان باشد؛ گرچه برخی می پندارند که آنچه گفته شد یافته غرب و سوغات آنان است که احیاناً با فرهنگ و آیین ما سازگار نیست. این همان دروغی است که بدخواهان و کج اندیشان تلاش کرده و می کنند تا به دیگران بساورانند.

نگاهی هر چند گذرا به متون و منابع دینی تردیدی باقی نمی گذارد که حاکمیت در اسلام، نه اینکه خود را در مقابل مطالبات مردم پاسخگو می داند، بلکه خود را موظف به پاسداری و اجرای حقوق شهروندی و گسترش حقوق و آزادی ها نیز می داند. حتی متفکری مانند شهید مطهری با اثبات این گزاره در کتاب سجری در نهج البلاغه، هشدار می دهد که بی توجهی به آن،

آثار حیران‌ناپذیری بر گرایش‌های دینی باقی می‌گذارد. ایشان با اشاره به نمونه‌های تاریخی، چنین طرز تفکری را «اندیشه‌ای خطرناک و گمراه‌کننده» می‌نامد که در گرایش گروهی به ماتریالیسم سهم بسزایی دارد و البته از نظر اسلام، درست‌امر برعکس آن اندیشه است.

از دیدگاه عطهری، حاکمان دینی نه تنها ملزم به رعایت حقوق و آزادی‌های شهروندی هستند و نه تنها مطالبه این حقوق از سوی مردم ناپسند نیست، که حاکمیت خود موظف به آموزش این حقوق به مردم است. از نظر او «در قرآن کریم آنچه به این صورت آمده که ای بشر زمین و آسمان را برای تو آفریده‌ایم، اثرش آشنا شدن به حقوق و کرامت ذاتی خود است.» و البته «از شئون آشنایی به حقوق این است که تنها به آشنایی و معرفت حقوق اکتفا نشود بلکه یک نوع حس و غیرتی فوق منافع مادی در افراد پیدا شود؛ نظیر حس دفاع از ناموس.... از این بالاتر اینکه حقوق، مقدس شناخته شود و قداشدن برای حق، قداشدن در راه خدا و در راه عالی‌تر تلقی شود.»

از همین جاست که مغز متفکر انقلاب اسلامی به انتقاد از روش تبلیغی و آموزشی رایج می‌پردازد و تأکید بر حقوق در کنار تبیین حدود را توصیه می‌کند و معتقد است افراط در هریک زیان‌بار است و باید به سوی تعادل میان حقوق و حدود شتافت: «فرق ما و فرنگی‌ها، یعنی گویندگان و نویسندگان اخیر ما و آن‌ها در این است که آن‌ها همت گماشتند ملت را به حقوق خود آشنا کنند و ما سعی داشتیم ملت را به حدودشان آشنا کنیم. گفته‌ها و نوشته‌های آن‌ها جنبه تحریک داشت و گفته‌ها و نوشته‌های ما جنبه تسکین، آن‌ها خطیب بودند و ما واعظ.... وعظ می‌خواهد وجدان اخلاقی را تقویت کند و به کمک نفس لواءه بستاند، بر خلاف خطابه که می‌خواهد حس غیرت و دفاع از حقوق را که

غریزی هر انسان است برانگیزاند. وای به حال جامعه‌ای که فقط وعظ و آشنا کردن به حدود داشته باشد و یا فقط خطابه و آشنا کردن به حقوق^{۱۱}.

اما از سوی دیگر آموزش‌های حقوقی چندان هم با اشتیاق مواجه نیست و بیچیده، حجیم و تخصصی بودن مطالب حقوقی، موجب کاهش انگیزه‌های شهروندان برای رغبت به این گونه آموزش‌ها می‌شود؛ ضمن آنکه گرفتاری‌های خاص زندگی دوران ما هم فرصت چندان‌انی برای مردم باقی نگذاشته است.

بنابراین چه باید کرد؟ یکی از شیوه‌های مؤثر برای حل این مشکل تعمیم آموزش‌های حقوق شهروندی به زبان ساده است. بیان نیازمندی‌های قانونی در پاسخ به پرسش‌های واقعی و ملموس و بدون استنادهای غیر ضرور به شماره مواد و تبصره‌ها و نیز اجتناب از کاربرد اصطلاحات تخصصی و مباحث صرفاً علمی و اختلافی، از شیوه‌هایی است که تجربه شده و مورد اقبال و استقبال عمومی هم قرار گرفته است.

در همین راستا مؤسسه مطبوعاتی همشهری بر آن شد تا با انتشار ضمیمه هفتگی با نام «حقوق همشهری»، نقش مهم و مؤثر خود را در آموزش و ترویج حقوق عامه ایفا نماید. به لطف خدا این تصمیم مهم عملی شد و از آغاز سال ۱۳۸۸ تاکنون، بدون وقفه، شاهد انتشار «حقوق همشهری» به عنوان ضمیمه روزنامه در روزهای دوشنبه بوده‌ایم. استقبال دلگرم‌کننده مردم و پشتیبانی قابل تحسین مسئولان همشهری نشان داد که این اقدام نیازمند استمرار و نیز فعالیت‌های جنبی و تکمیلی است.

اتفاقاً یکی از بخش‌های این ضمیمه که بیشتر مورد توجه و اظهار لطف خوانندگان قرار می‌گرفت، بخش پاسخ به سؤالات و ارائه مشورت‌های حقوقی بود. اینک برای گسترش آموزش‌های حقوق شهروندی و ماندگارتر شدن

نتیجه همه تلاش‌ها، مجموعه آن پرسش‌ها و پاسخ‌ها که در سال ۱۳۸۸ منتشر گردید، به صورت یک کتاب در اختیار علاقمندان گذاشته می‌شود. آقایان محسن نامی، سعدالله فغان‌نژاد، احسان نامی، سیدعلی خزایی و امید عبداللهیان از دانشجویان فاضل و پرتلاش بوده‌اند که سهم اصلی را در تهیه پاسخ‌ها بر عهده داشته‌اند و آنچه می‌خوانید عمدتاً برداشت‌ها و نظریات آنان است.

اینجانب که از ابتدا بر تدوین این مجموعه نظارت کامل و مستمر داشته و هر هفته پاسخ‌ها را کنترل کرده‌ام، از آنان و نیز از آقای سید محمد مهدی غمامی، دانشجوی دکترای حقوق عمومی که با مدیریت عالمانه و پیگیری مداوم خود موجب پیدایش این اثر شدند، و نیز از همه مسئولان محترم مؤسسه همشهری برای این اقدام شایسته سپاسگزارم و امیدوارم شاهد انتشار جلد‌های بعدی این مجموعه هم باشیم.

دکتر محسن اسماعیلی

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران